

Boeren met toekomst

Een landbouw die boeren weer toekomst geeft. Zonder dierenleed, zonder milieuproblemen, waarvoor aan de andere kant van de wereld geen bos gekapt wordt.

Dáár maken Milieudefensie en Jongeren Milieu Actief zich sterk voor. 106.975 mensen steunden ons en tekenden het burgerinitiatief om een einde te maken aan de bio-industrie en eerlijke, duurzame landbouw een krachtige impuls te geven.

Milieudefensie. Een wereld te winnen.

Voorwoord

Boeren met toekomst

'Boeren met toekomst' is een titel die u misschien niet verwacht bij de toelichting op ons burgerinitiatief 'Stop fout vlees'. Toch is het precies waar dit burgerinitiatief over gaat. Natuurlijk, wij willen in de eerste plaats een duurzame veehouderij, zonder dierenleed en milieuvervuiling. Daarin wijken wij niet af van de eisen die milieuorganisaties al jarenlang stellen. Ook vinden we dat het afgelopen moet zijn met de afhankelijkheid van veevoersoja uit Zuid-Amerika, omdat daar het prachtige Amazonewoud verdwijnt en het mensen daar moeilijker wordt gemaakt in hun eigen levensonderhoud te voorzien, vanwege de oprukkende plantages.

In deze notitie worden de milieudoelen die de overheid zichzelf heeft gesteld, vergeleken met de huidige situatie en prognoses voor de toekomst. Dit leidt tot de conclusie dat een forse omslag noodzakelijk is, haalbaar en beter voor het dierenwelzijn.

Die omslag kan plaats vinden door een slimme combinatie van regelgeving, heffingen en toeslagen.

In deze notitie pleiten we niet voor een omschakeling die ten koste gaat van de boer. We willen juist een omslag die recht doet aan het boerenbedrijf. Die boeren aan een fatsoenlijk inkomen helpt en maakt dat zij weer trots kunnen zijn op hun vak. We willen kortom dat het platteland van Nederland ook een boerenland blijft.

Waarom? Omdat het boerenbedrijf als producent van ons voedsel een hoeksteen is van onze samenleving. En een land dat zijn landbouw geen plaats meer gunt, is een land dat zijn ziel verliest. Een land dat zijn boeren inruilt voor varkensflats op industrieterreinen, mag zich erop voorbereiden dat de landbouw haar maatschappelijk draagvlak zal verliezen.

Maar liefst 106.975 Nederlanders hebben 'Stop fout vlees' ondertekend. Daarmee is het benodigde aantal van veertigduizend ruim behaald. Milieudefensie en Jongeren Milieu Actief (JMA) hebben het burgerinitiatief op 13 februari officieel ingediend. Als u dit leest is de behandeling in de Tweede Kamer nabij. Het is voor het eerst in de parlementaire geschiedenis dat zoiets gebeurt. Wij zijn bijzonder ingenomen met dit jonge democratische middel. Het geeft burgers de mogelijkheid om onderwerpen op de politieke agenda te zetten die zij onderbelicht achten. Daarom hopen wij van harte dat u als volksvertegenwoordiger ook de kansen ziet en wensen u een goede en grondige discussie over de toekomst van onze landbouw toe.

Namens Jongeren Milieu Actief en Milieudefensie:

Linda Ijmer
Coördinator Jongeren Milieu Actief

Wouter van Eck
Campagneleider Landbouw en Voedsel Milieudefensie

De problemen van de intensieve veehouderij

FOTO: BRENDA POPPENK

Nederland is het dichtstbevolkte varkens- en kippenland ter wereld. Jaarlijks worden hier 450 miljoen landbouwhuisdieren gefokt, met name varkens, legkippen en vleeskuikens. De intensieve veehouderij kenmerkt zich door specialisatie, schaalvergroting, intensivering, automatisering en verhoging van de dierlijke productiviteit om een zo goedkoop mogelijk, uniform product te krijgen. De bedrijven zijn nauwelijks nog grondgebonden: het benodigde veevoer wordt van buitenaf betrokken; 85 tot 90 procent komt zelfs uit andere landen¹. De kringloop plant-dier-mest-plant, zoals die bij de melkveehouderij nog grotendeels bestaat, is hierdoor verbroken.

Economisch belang versus maatschappelijke kosten

Het intensieve veehouderijcomplex bestaat behalve uit veehouders ook uit toeleveranciers (zoals veevoerproducenten), slachterijen en transporteurs. Bij elkaar leveren zij een aanzienlijke bijdrage aan de Nederlandse economie. De totale toegevoegde waarde is ruim 5 miljard euro en de werkgelegenheid bedraagt bijna tachtigduizend arbeidsjaren.

Dat is ruim 1 procent van zowel het nationaal inkomen als de nationale werkgelegenheid. Slechts een betrekkelijk klein deel van de toegevoegde waarde (12 procent) en werkgelegenheid (20 procent) komt van de veehouders zelf. De grootste economische bijdrage is afkomstig van de genoemde andere segmenten. Geproduceerd wordt er voornamelijk voor de export; 70 procent van het vee en vlees gaat de grens over, voor eieren is dit zelfs 80 procent².

Tegenover de economische verdiensten staan helaas forse maatschappelijke kosten. Dat wil zeggen, kosten die niet gedragen worden door de sector, zoals milieuverontreiniging, verlies aan natuurwaarden, ontbossing voor veevoerproductie, bijdrage aan het broeikaseffect, enzovoort. Hoewel moeilijk exact te bepalen, gaat het om grote bedragen. Naar schatting kosten alleen al

de ammoniakuitstoot en uitbraak van dierziekten bij de varkenshouderij de samenleving jaarlijks zo'n 300 miljoen euro³.

Milieu en dierenwelzijn

De intensieve veehouderij – in de volksmond meestal bio-industrie genoemd – heeft de afgelopen decennia een steeds slechtere naam gekregen. Dit dankt de sector vooral aan de problemen met dierenwelzijn en milieuvervuiling, alsmede aan de uitbraken van dierziekten die gepaard gaan met grootschalige 'ruimingen' van gezonde dieren. De laatste jaren klinkt er bovendien steeds meer kritiek op de afhankelijkheid van geïmporteerd veevoer. Ongeveer een vijfde van het veevoer bestaat uit soja dat voor een groot deel wordt geïmporteerd uit Zuid-Amerika. Sojateelt gaat daar gepaard met grootschalige ontbossing van onder andere het Amazonegebied, gewelddadige conflicten rond landrechten, slechte arbeidsomstandigheden en milieu- en gezondheidsschade door overmatig gebruik van landbouwgif.

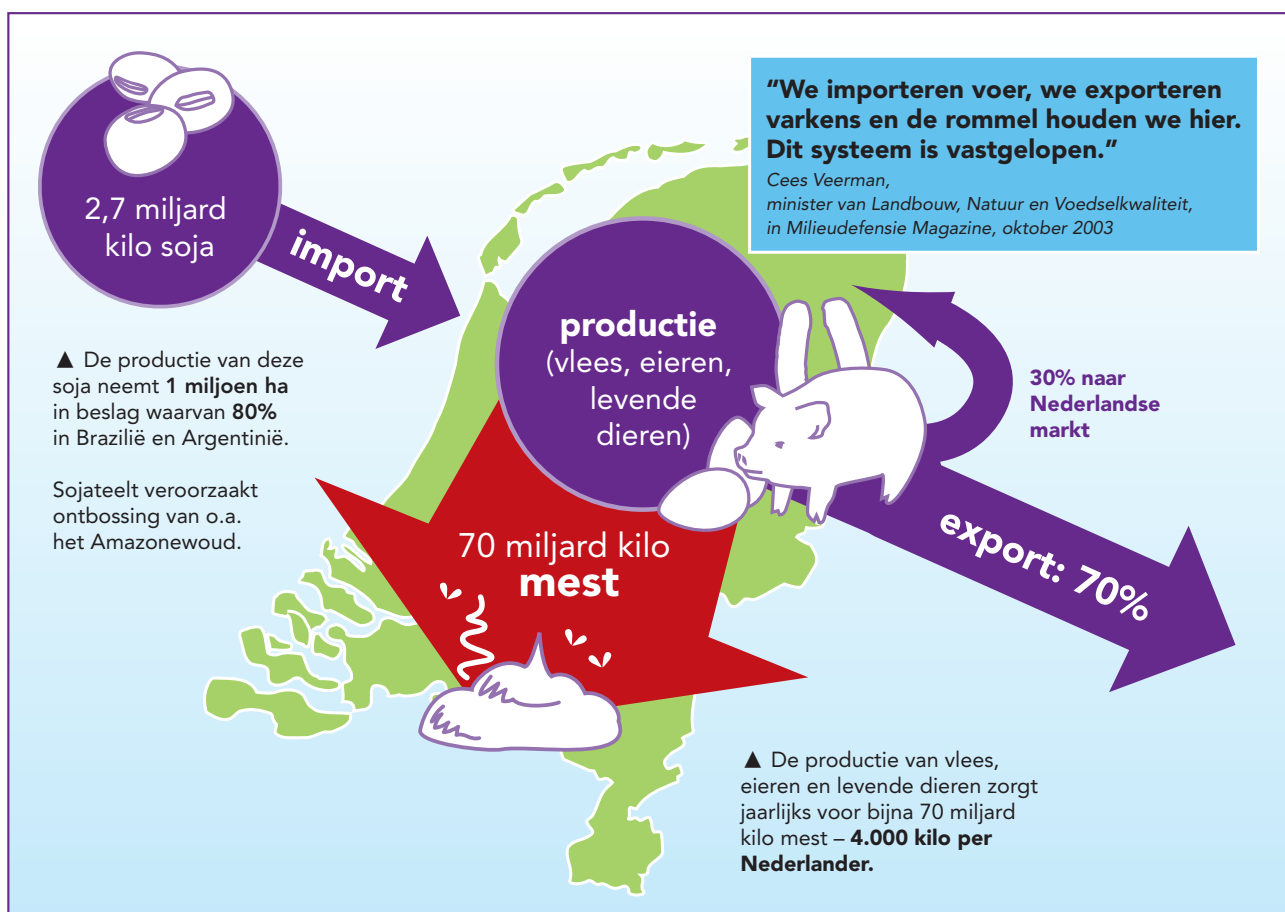
Gedwongen door een groeiend maatschappelijk besef van de nadelen van de intensieve veehouderij, hebben zowel de politiek als de sector zelf maatregelen genomen om het dierenwelzijn en de milieuprestaties te verbeteren. Zo is de kist-

kalverenhouderij beëindigd en wordt het gebruik van legbatterijen momenteel afgebouwd. Toch zijn er nog steeds ernstige problemen met het dierenwelzijn in een groot deel van de sector. Het onverdoofd castreren van biggen en het verhakselen van kuikens gaat onverminderd door. De krappe en geestdodende huisvesting maakt dat dieren elkaar verminken waardoor couperen van staarten en tanden bij biggen en snavelkappen bij vleeskuikens nog steeds gebruikelijk is.

Volgens het vierde Nationaal Milieubeleidsplan is het mestoverschot van de intensieve veehouderij één van de meest urgente milieuproblemen van Nederland. Mede door de effecten van vermeting, verzuring en uitspoeling van zware metalen is in Nederland sinds 1950 de helft van de plantensoorten verdwenen of bedreigd⁴. De zichtbare gevolgen van het mestoverschot hebben vanaf 1985 voor strengere regelgeving gezorgd. Sindsdien zijn er diverse verbeteringen doorgevoerd. Helaas is vanaf 2002 een kentering ontstaan, omdat er geen politiek draagvlak was om het mestbeleid aan te scherpen of streng te handhaven⁵. Milieudoelen voor de lange termijn, waaronder de Nitraatrichtlijn en de NEC-doelstelling voor ammoniak, zullen bij voortzetting van het huidige beleid niet of slechts ten dele worden gehaald⁶.

Boeren kind van de rekening

De boeren in de intensieve veehouderij hebben de afgelopen decennia moeilijke tijden meegemaakt. Varkenspest en vogelgriep, strengere regelgeving en dalende opbrengstprijzen hebben geleid tot duizenden bedrijfssluitingen. De overgebleven veehouders kregen te maken met hoge investeringskosten voor dier- en milieuvriendelijker stallen. Tegelijkertijd was de maatschappelijke waardering voor de boeren laag. Het ongenoegen over milieuvervuiling, dierenleed en grootschalige ruiming richtte zich met name op hen. Er ontstond een vrijwel onoverbrugbare kloof tussen diverse maatschappelijke wensen en de weerbarstige praktijk waarin veehouders moesten opereren. Ook Milieudefensie heeft zich in het verleden te veel gericht op de rol van individuele veehouders en te weinig op het falen van de markt en de verantwoordelijkheid van de overheid. Tegenwoordig groeit het besef dat veehouders worden vermalen door de tegenstrijdige eisen van wat de commissie Wijffels in 2001 omschreef als 'de twee heren van de sector'. Enerzijds is de Nederlandse veehouderij gericht op bulkproductie voor de onderkant van de internationale markt. Dat vereist dalende productiekosten. Anderzijds maakt de sector deel uit van een samenleving die steeds nadrukkelijker vraagt om meer dierenwelzijn en minder druk op natuur en milieu.

Ondanks de toegenomen schaalvergroting bestaat de intensieve veehouderij nog grotendeels uit middelgrote familiebedrijven. De inkomens zijn er over het algemeen laag. Voor de gehele landbouw geldt dat 53 procent van de boerengezinnen in de periode 2002-2004 een inkomen uit agrarische activiteiten had onder het bijstandsniveau⁷.

Het gemiddeld bedrijfsinkomen van varkenshouders bedroeg zowel in de eerste vijf jaar van de jaren negentig als in de jaren 2001-2005 ongeveer 29.000 euro. Dit komt neer op 8 tot 9 euro per gewerkt uur.

De vleeskuikenbedrijven behaalden nog lagere inkomsten. De gemiddelde besparingen – het bedrag dat er aan het eind van het jaar overblijft nadat alle uitgaven voor bedrijf en gezin zijn gedaan – waren in de periode 2001-2005 te laag om de continuïteit van veel bedrijven te waarborgen.

De toekomst bij ongewijzigd beleid

Hoe zal de intensieve veehouderij er in de toekomst uitzien als het huidige overheidsbeleid wordt voortgezet? Het totaal aantal land- en tuinbouwbedrijven zal in 2015 met 30 procent zijn afgenomen ten opzichte van 2004⁸. Gemiddeld zullen dagelijks bijna zeven bedrijven de deuren sluiten. In de intensieve veehouderij zal de daling nog groter zijn. Het aantal gespecialiseerde pluimvee- en varkensbedrijven zal met respectievelijk 38 en 43 procent dalen. Volgens onderzoekers zal het totaal aantal pluimvee- en varkensbedrijven binnen 35 jaar, maar waarschijnlijk sneller, zijn gedaald tot slechts duizend.

Een gemiddeld bedrijf heeft dan zestienduizend varkens (tien keer zoveel als nu) of 220 duizend kippen (zeven keer zoveel als nu). Het marktaandeel van dergelijke megabedrijven is nu nog relatief klein (5 procent in 2004) maar neemt snel toe⁹. Een nieuwe ontwikkeling zijn de plannen voor agroproductieparken, ofwel varkensflats.

Op initiatief van het ministerie van Landbouw zijn de mogelijkheden hiervoor onderzocht en worden ook concrete plannen ontwikkeld. Deze plannen noemen aantallen van driehonderdduizend varkens per bedrijf, evenveel als thans driehonderd gemiddelde gezinsbedrijven bij elkaar bezitten.

De belangrijkste oorzaken van het dalende aantal boerenbedrijven zijn stijgende kosten en dalende inkomsten. Alleen grote bedrijven kunnen nog voldoende inkomen genereren. Als de huidige trend van liberalisering van de landbouwsector doorzet, zullen de opbrengstprijzen verder dalen. Nu al zijn de productiekosten in Nederland tientallen procenten hoger dan in Brazilië en de Verenigde Staten. Anders dan soms wordt aangenomen, komt dit slechts in beperkte mate door de strengere regels voor milieu en dierenwelzijn. Tweederde van het verschil is toe te schrijven aan de lagere prijzen voor grond en arbeid¹⁰. Alleen door extreme schaalvergroting, zoals bij de varkensflats, zullen de Nederlandse bedrijven de concurrentie op een volledig vrije markt nog aankunnen. De meeste zullen echter het loodje leggen.

Op weg naar een duurzame veehouderij

De Nederlandse burger ziet de misstanden rond dierenwelzijn en milieu als een steeds belangrijker probleem. Dit blijkt uit diverse onderzoeken¹¹ en ook uit de steun voor het burgerinitiatief van Milieudefensie en JMA. Om een milieu- en diervriendelijke landbouw mogelijk te maken zullen de productiekosten en dus ook de opbrengsten voor de boeren moeten stijgen. Het aantal dieren per bedrijf moet bovendien flink omlaag. De kosten van deze hervormingen zullen door de samenleving opgebracht moeten worden – maar daar bestaat draagvlak voor.

Als we een duurzame toekomst willen voor de intensieve veehouderij lijkt een fundamentele koerswijziging onontkoombaar. De overheid is daarbij de aangewezen partij om het voortouw te nemen. Vanzelfsprekend zullen ook producenten en consumenten hun steentje bij moeten dragen. Tot nu toe is echter gebleken dat de markt onvoldoende in staat is om de productie dier- en milieuvriendelijker te maken. Een effectieve stimulering van overheidswege is dus onontbeerlijk.

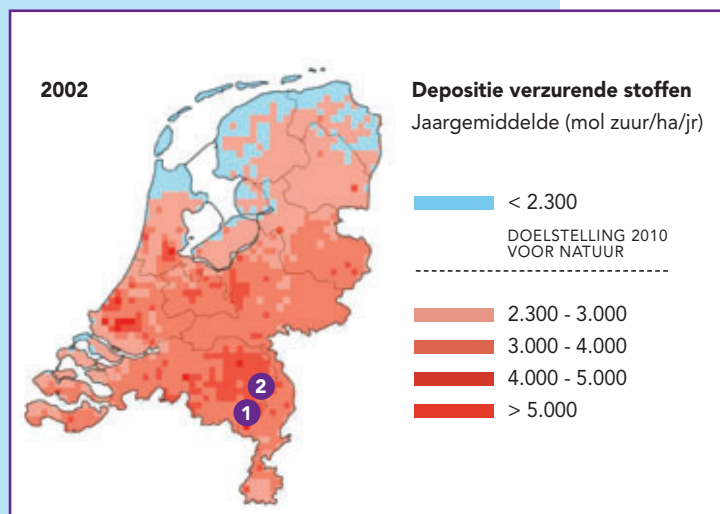
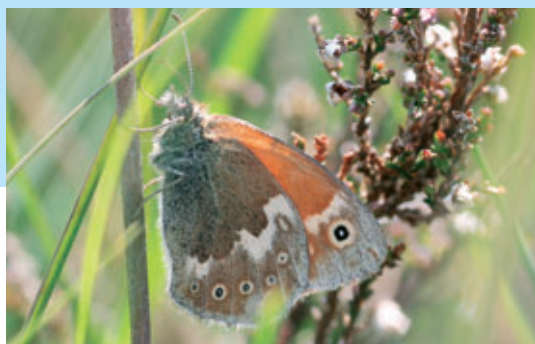
Schade aan de Nederlandse biodiversiteit

De veehouderij is de belangrijkste oorzaak van verzuring en vermesting van onze natuur. Nergens ter wereld is de ammoniakuitstoot zo groot is als in Nederland. In gebieden met veel varkens en kippen zoals De Peel, de Gelderse Vallei en delen van de Achterhoek en Twente is de situatie zorgwekkend.

Omdat er meer mest wordt geproduceerd dan de bodem kan verwerken, zijn de concentraties van verzurende en vermestende stoffen, waaronder nitraat, fosfaat en ammoniak, erg hoog. Juist in deze gebieden komen veel gevoelige ecosystemen voor, waaronder vennen, heiden, hoogvenen en schraallanden. De gevolgen voor de soortenrijkdom zijn hier verstrekkend. De Wageningen Universiteit heeft onlangs vastgesteld dat een transitie van de intensieve veehouderij noodzakelijk is om deze complexe milieuproblemen op te lossen¹. In het vierde Nationaal Milieubeleidsplan wordt gesteld dat een krimp van de veestapel met 50 procent ten opzichte van 2001 hiervoor noodzakelijk is.

De Peel 1

Nergens in Nederland is de uitstoot van ammoniak zo hoog als in de Peel op de grens van Noord-Brabant en Limburg. Het gebied is omringd door grootschalige veehouderijbedrijven. Tegelijkertijd ligt hier bijna de helft van het nog overgebleven hoogveen van Nederland. De hoge concentratie ammoniak heeft belangrijke gevolgen voor de lokale biodiversiteit. Het Natuurmonument de Groote Peel staat bekend als vlinderrijk gebied onder andere door het spiegeldikkopje dat in Nederland alleen nog in de Peelregio voorkomt. Mede door verzuring en vermesting zijn lokale vlindersoorten zoals het veenhooibeestje hier sinds 1996 niet meer waargenomen.

BRON: MNP, 2006

In de Peel bepalen de ammoniakminnende gele dooiermossen en grijze kroesmossen het beeld op vrijstaande bomen. Soorten die daar eigenlijk thuishoren zoals het eikenmos en groene schotelkorst zijn door de ammoniak sterk afgenomen of verdwenen.

De Rouwkuilen 2

Het bosgebied de Rouwkuilen staat (inter)nationaal bekend als het 'zure regen-reservaat'. Ook hier heeft een ware wildgroei van de bio-industrie plaatsgevonden. Normale bossen worden gekenmerkt door paddenstoelen zoals vliegenzwam, eekhoortjesbrood en berkenrussula, die in symbiose leven met bomen. Oorspronkelijk kwamen er van dit type paddenstoel maar liefst 53 soorten voor in Rouwkuilen. In 1999 waren ze allemaal uitgestorven. Hoopvol kan geconstateerd worden dat herstel mogelijk is: door vermindering van de milieudruk zijn drie soorten paddenstoelen teruggekeerd.

Vliegenzwam

FOTO:
M. & B. JAGERS

Veenhooibeestje

FOTO: BOB HOGEVEEN

De lange schaduw van de intensieve veehouderij

De druk van de intensieve veehouderij op natuur en milieu beperkt zich niet tot Nederland. De afhankelijkheid van goedkoop, geïmporteerd veevoer heeft grote gevolgen voor de biodiversiteit in veevoerproducerende landen¹. De teelt van soja in Latijns-Amerika gaat met veel sociale en ecologische misstanden gepaard.

Na China is de EU de belangrijkste afnemer van Latijns-Amerikaanse sojaproducten, met Nederland als belangrijkste importeur². Een aanzienlijk deel wordt verwerkt en vervolgens geëxporteerd. Van de binnenlandse consumptie van soja wordt 93 procent gebruikt voor de productie van veevoer³. Alleen al voor het aandeel soja in het veevoer legt de Nederlandse veehouderij een beslag op meer dan 1 miljoen hectare buitenlandse landbouwgrond. Hiervan is 82 procent gelegen in Brazilië en Argentinië⁴.

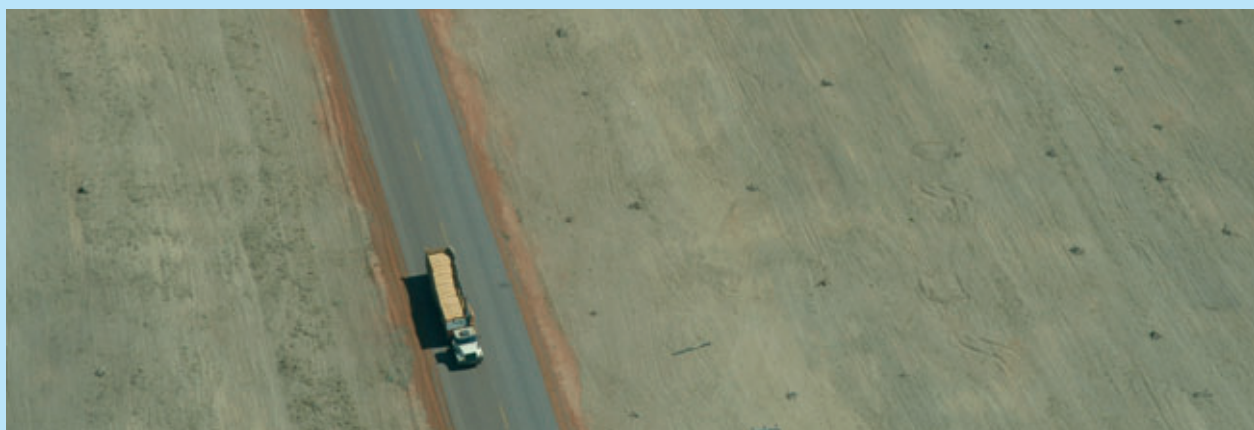
De snel groeiende sojateelt in Zuid-Amerika gaat ten koste van waardevolle bossen en savannes en is een belangrijke oorzaak van het verlies van biodiversiteit. De meest bedreigde gebieden zijn de cerrado (bossavanne) in Centraal-Brazilië, de rand van het Braziliaanse Amazonewoud, de Atlantische regenwouden van Noord-Argentinië en Paraguay en de chaco (savanne) in Argentinië, Bolivia en Paraguay. De grootste sojaproducerende deelstaat van Brazilië is Mato Grosso, deels gelegen in het Braziliaanse deel van de Amazone. Volgens de Braziliaanse overheid vond bijna de helft van alle ontbossing in de Amazone tussen 2003 en 2004 plaats in deze deelstaat⁵. Tussen 2000 en 2005 is het soja-areaal hier gegroeid van

3 miljoen naar 6 miljoen hectare⁶. Directe ontbossing voor akkerland bedroeg meer dan 540.000 hectare in de jaren 2001-2004; hierbij was er een duidelijk verband tussen de gemiddelde sojaprijs en de snelheid van ontbossing⁷. Daarnaast zorgt de sojateelt ook indirect voor ontbossing. Daar waar sojateelt zich uitbreidt in bestaande akkerbouw- of veeteeltgebieden veroorzaakt dit een verschuiving van de landbouw naar aangrenzende bossen. De soja die in Nederland verhandeld en gebruikt wordt, draagt zodoende direct bij aan de ontbossing in Latijns-Amerika. Dat is in strijd met het mede door Nederland ondertekende biodiversiteitsverdrag (Convention on Biological Diversity, 1993).

De uitbreiding van de sojateelt heeft ook ernstige sociaal-maatschappelijke gevolgen. De problemen concentreren zich in de afgelegen 'agricultural frontiers' waar vaak sprake is van wetteloosheid. Dit uit zich onder meer in fraude met landeigendom, erbarmelijke arbeidsomstandigheden (slavernij komt regelmatig voor) en schade aan gezondheid, milieu en gewassen van de lokale bevolking door overmatig en onzorgvuldig gebruik van landbouwgif. De zoektocht naar nieuwe landbouwgrond leidt regelmatig tot gewelddadige conflicten met lokale gemeenschappen of inheemse volkeren, waarbij soms zelfs doden vallen. In Brazilië is het aantal landconflicten sinds 1997 gemiddeld met een kwart afgenomen, maar in Mato Grosso zijn de landconflicten in dezelfde periode met 139 procent toegenomen. De hoeveelheid gewelddadige incidenten in Mato Grosso steeg nog sterker, van 39 procent naar 149 procent in 2003⁸.

Sojatruck

FOTO:
GREENPEACE
BRAZILIË

David wint van Goliath in het Amazonegebied

De stad Santarém aan de Amazonerivier is al jaren het toneel van lokaal protest tegen ongebreidelde expansie van de sojateelt. De Amerikaanse landbouwgi-gant Cargill huurde in 1999 een stuk strand van de havenautoriteit met de bedoeling er een grote overslaghaven voor soja te bouwen.

Het Openbaar Ministerie maande de havenautoriteit om de huurovereenkomst op te zeggen tot er een milieueffectrapportage (mer) was uitgevoerd. In plaats daarvan stapten Cargill en de havenautoriteit naar de rechter. Eind 2003 oordeelde de rechtbank dat de weigering van Cargill onterecht was. In de tussentijd had het bedrijf de omstreden haven al gebouwd.

In November 2005 bleek uit onderzoek in opdracht van Milieudefensie dat vanuit deze haven regelmatig illegaal geteelde soja naar Nederland wordt verscheept. De burgerbeweging Frente em Defesa da Amazonia in Santarém verzet zich tegen de ontbossing en mensenrechtenschendingen door de sojaindustrie. Een van de leiders van de beweging is Edilberto Sena, priester en directeur van het educatieve radiostation 'Radio Rural'. Eind 2005 was hij in Nederland om aandacht te vragen voor de situatie in zijn stad.

'De politici en de rijke elite staan achter Cargill en de sojaplanters. Ze zijn boos op ons omdat wij de mensen informatie geven over de risico's en omdat we vragen blijven stellen bij hun werkwijze. De overslaghaven trekt erg veel sojatelers aan die een bedreiging zijn voor de lokale landbouw. Ze kopen het land goedkoop op en verwoesten de bossen. De plan ters hebben de garantie dat ze hun soja kunnen exporteren waardoor er steeds meer komen. Inmiddels is al meer dan 45.000 hectare beplant met soja voor

De omstreden overslaghaven van Cargill

FOTO: FRENTE EM DEFESA DA AMAZONIA

de export. Volgens Cargill hebben ze in de komende drie jaar nog eens 150.000 hectare nodig. Het blijft een strijd zoals David tegen Goliath, maar we hebben dezelfde hoop als David. De Amazone is niet alleen heel erg belangrijk voor ons maar ook voor de rest van de wereld.' Edilberto Sena, 2004

Onrecht

Tânia Maria Tavares Pinto is de leidster van de vrouwenbeweging in Santarém. In 2006 trad ze op als getuige in een zaak tegen Cargill en haar Nederlandse afnemers voor een mensenrechten-tribunaal in Wenen. 'Ondanks meerdere gerechtelijke uitspraken heeft Cargill midden in het Amazonewoud een enorme sojaterminal neergezet. Mensen en natuur in de Amazone moeten wijken voor de productie van veevoer voor Europa. Wij zullen niet rusten voor dit grote onrecht ongedaan is gemaakt', aldus Pinto. In februari 2007 maakte het Openbaar Ministerie in Brazilië bekend dat Cargill door de Braziliaanse overheid is gesommeerd alle activiteiten van de overslagterminal per direct te staken. 'Dit is het gevolg van herhaaldelijke verliezen van Cargill. In totaal ging het bedrijf zeven keer in beroep tegen gerechtelijke uitspraken. In alle gevallen verloor het bedrijf', aldus het Openbaar Ministerie.

Edilberto Sena bij de Cargill fabriek in de haven van Amsterdam

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Zicht op een duurzame veehouderij

Wat gebeurt er als we rond de veehouderij de zaken op hun beloop laten? Zonder daadkrachtig beleid zullen de in het vorig hoofdstuk al genoemde problemen niet worden opgelost. De bulkproductie blijft dierenwelzijn en milieukwaliteit schaden. De daling van het aantal boerderijen zal gestaag doorzetten. Terwijl steeds minder familiebedrijven het hoofd boven water kunnen houden, neemt het aantal megabedrijven verder toe¹². Door deze industrialisering van de veehouderij verandert het platteland van karakter. Deels door het verrijzen van enorme stallencomplexen, deels door het verdwijnen van agrarische werkgelegenheid.

In de opkomende megabedrijven wordt het vee zeer massaal gehouden. De dieren moeten buitenlucht en vrije uitloop ontberen, waardoor het dierenwelzijn geschaad wordt en het agrarisch cultuurlandschap verschaalt. Verder kan de grootschalige bedrijfsvoering van de megabedrijven bij de uitbraak van ziekten tot massale ruiming leiden.

De grootschalige productiewijze van de megabedrijven leidt er ook toe dat de meststoffen niet in de omgeving kunnen worden afgezet. Ondanks de hoge investeringen in ammoniakwassers en mestvergistingsinstallaties blijft het milieu belast met schadelijke stoffen. Met name de geproduceerde fosfaten en stikstoffen zijn niet anders dan als meststoffen af te zetten. De bodem heeft hiervoor maar een beperkte opnam capaciteit, zodat door de overschotten relatief snel vervuiling optreedt. Door uitspoeling raakt ook oppervlaktewater verontreinigd, zodat de wettelijke normen en afgesproken milieudoelen waarschijnlijk niet worden gehaald. Het voer voor de megabedrijven zal uit ontwikkelingslanden blijven komen. Dit werkt excessen als het gebruik van sociaal en ecologisch schadelijk geproduceerde soja in de hand.

Duurzaamheid is een breed begrip. Een duurzame veehouderij dient niet alleen rekening te houden met het milieu en met het welzijn van de dieren, maar natuurlijk óók met sociale en eco-

nomische duurzaamheid. Dit lijkt te kunnen leiden tot botsende belangen. Wanneer dieren een uitloop naar buiten krijgen, omwille van welzijn en het landschap, zorgt dit bijvoorbeeld voor meer milieuvervuiling per dier. Een omvattende benadering van verschillende aspecten is daarom belangrijk om te komen tot een daadwerkelijk duurzame veehouderij.

Industrie of boerderij?

Tegenover de voortgaande industrialisering van de veehouderij willen Milieudefensie en JMA de boerderij als toekomstperspectief plaatsen. De boerderij hoort de essentiële schakel tussen grond en mond te zijn. Dit is geen romantische dagdromerij, maar uitkomst van een analyse van de problemen van de veehouderij. Wie deze daadwerkelijk wil oplossen, zal moeten onderkennen dat het huidige beleid op een doodlopend spoor zit. De opkomst van de megabedrijven zal dierenwelzijn en milieukwaliteit blijven schaden. Het alternatief zal qua maat en schaal in staat moeten zijn om de problemen wél het hoofd te kunnen bieden.

We moeten vaststellen dat de verschillende problemen van de intensieve veehouderij niet geïsoleerd zijn op te lossen. De door de samenleving zo gewaardeerde verbetering van milieukwaliteit en dierenwelzijn kan bijvoorbeeld niet op een bevredigend niveau gerealiseerd worden met het huidige aantal dieren. Het eenzijdig terugdringen van voor het milieu schadelijke emissies door het verder afsluiten van de houderijsystemen zal het dierenwelzijn juist inperken. Het handhaven van de bulkproductie leidt bovendien tot een blijvend beslag op ruimte elders voor de verbouw van het benodigde voer. Kortom, de gesignaleerde problemen zijn alléén in samenhang op te lossen. De Nederlandse veehouderij zal daarvoor moeten omschakelen van bulkproductie naar kwaliteitsproductie. Vanwege haar maat en schaal is hierbij een centrale rol weggelegd voor het gezinsbedrijf.

Sociale duurzaamheid is onderdeel van de principiële keuze tussen industrie of boerderij. Van oudsher wordt ons vee herkenbaar op boerderijen gehouden. Burgers hebben duidelijke voor-

keuren hoe er met dieren moet worden omgegaan. Een koe hoort in de wei, varkens moeten kunnen wroeten en kippen kunnen scharrelen in de buitenlucht. Deze dieren horen niet in onheimische fabrieken, moeten niet worden gedegradeerd tot een ding in een productieproces. Boerderijen dragen zichtbaar bij aan een gevarieerd en vitaal platteland. Voor de samenleving als geheel zegt dit iets over de band met ons voedsel, over culturele waarden en de behoefte aan maatschappelijke acceptatie van de veehouderij.

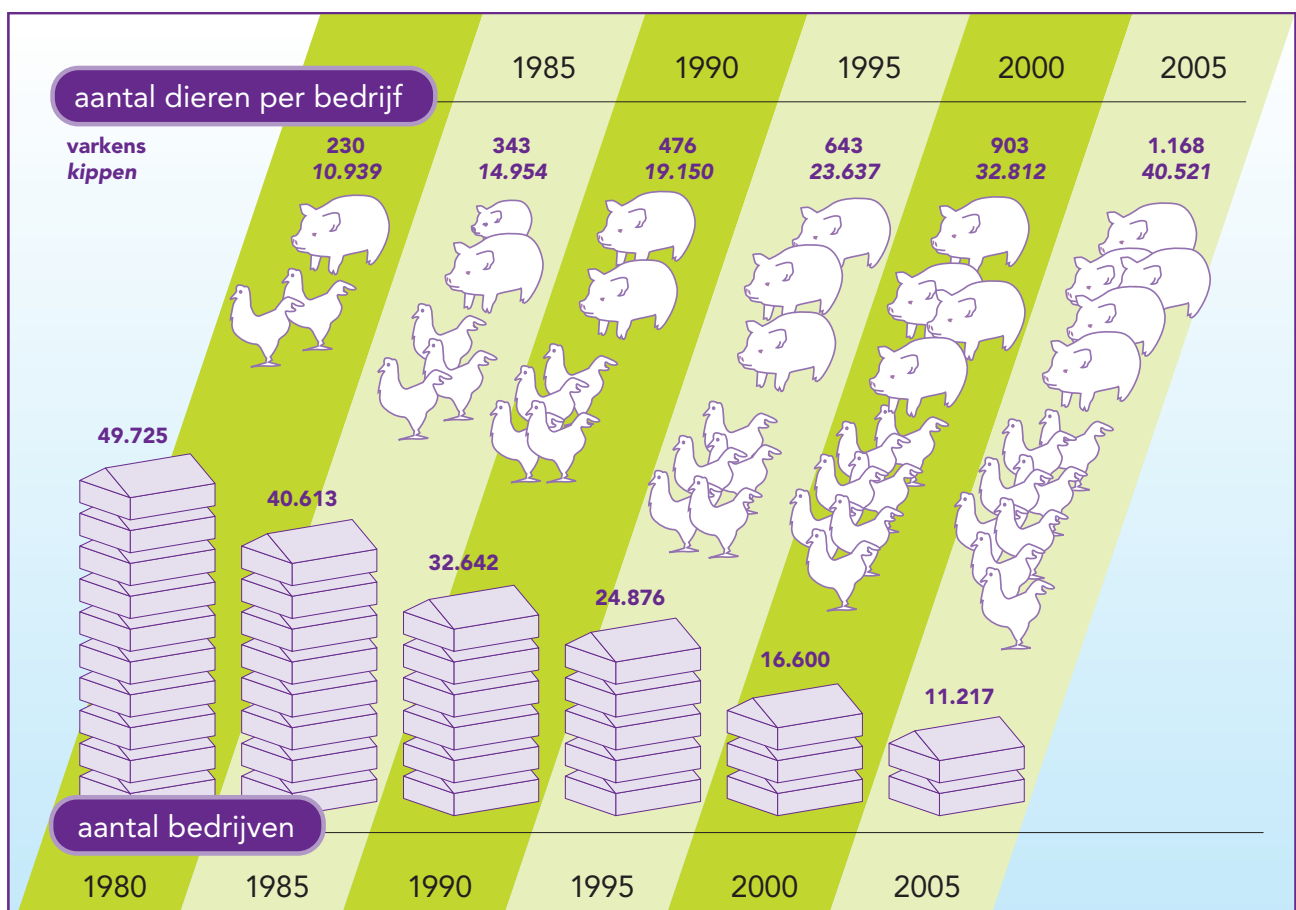
Uiteraard is ook economische duurzaamheid onontbeerlijk voor het voortbestaan van onze veehouders. Als ieder ander hebben zij recht op een fatsoenlijk inkomen. Wanneer de vrije markt een maatschappelijk geaccepteerde veehouderij onvoldoende kan waarborgen, dient de overheid in te grijpen om het voortbestaan van boerderijen in Nederland zeker te stellen.

ren voor de onderkant van de markt. De beoogde krimp van de veestapel hoort samen te vallen met een omschakeling naar duurzame kwaliteitsproductie. Door de hogere toegevoegde waarde zou dit wel eens de reddingsboei voor de Nederlandse veehouderij kunnen zijn. Door te kiezen voor kwaliteit verliest de sector zichzelf niet langer in een heilloze concurrentie met andere producenten voor de onderkant van de markt. In plaats daarvan wordt beter ingespeeld op de toenemende vraag in Noordwest-Europa naar hoogwaardige en diervriende-

Van bulk naar kwaliteit

Alléén door een daling van het productievolume wordt het mogelijk dierenwelzijn, milieukwaliteit én natuurgebieden in ontwikkelingslanden beter te beschermen. Dit betekent een breuk met het zoveel mogelijk, zo goedkoop mogelijk produce-

lijke producten. Voor de Nederlandse veehouderij is de driehoek Parijs-Londen-Berlijn het meest nabije afzetgebied. Juist hier wonen vele miljoenen koopkrachtige consumenten. Uiteraard dient de kwaliteitsproductie lonend te zijn. Boeren verdienen dan een goede prijs voor een goed product, een absolute voorwaarde voor een gezonde bedrijfsvoering.

Zorg voor natuur en milieu

“In echt duurzame landbouwsystemen hebben de stofstromen een gesloten karakter. In mijn visie zal er een einde komen aan de enorme invoer van veevoedergrondstoffen waarvan wij de emissies in het Nederlandse milieu dumpen. De enorme consequenties moeten wij voor lief nemen: een sterke krimp van het aantal varkens en kippen en de mengvoerindustrie.”¹³

Dit citaat van Herman Wijffels geeft de beoogde omslag kernachtig weer. De vervuiling van bodem, water en lucht kan pas stoppen als er een evenwichtssituatie wordt gecreëerd. Dit betekent dat de productiewijze moet aansluiten

bij de kringloop van voedingsstoffen via de cyclus plant-dier-mest-plant. Alleen door een afname van de veestapel kan beter rekening worden gehouden met de ecologische draagkracht van de omgeving. De omslag naar kwaliteitsproductie is nodig om de emissies van ammoniak, stikstof en fosfaat naar aanvaardbare niveau's terug te dringen. Op deze manier kan Nederland wel voldoen aan de nationale en Europese kwaliteitseisen, zoals onder meer vastgelegd in de Europese Kaderrichtlijn Water en het vierde Nationaal Milieubeleidsplan (NMP4). Voor behoud en herstel van de natuurlijke soortenrijkdom in Nederland is dit cruciaal. Ook de schade voor natuurgebieden in ontwikkelingslanden door de grootschalige voerimporten zal door de krimp van de veestapel sterk verminderen.

De veehouderij wordt in dit model weer gebaseerd op een grondgebonden karakter. Om misverstanden op te helderen: hiermee bedoelen we niet dat (al) het voer op eigen bedrijf moet worden geteeld. Wat we wel bedoelen is dat het voer grotendeels uit 'regio' Noordwest-Europa afkomstig is en de mest op verantwoorde wijze naar in

Vleesproductie slecht voor klimaat

Uit het recente rapport *Livestock's long shadow* van de FAO, de landbouworganisatie van de Verenigde Naties, blijkt dat de veehouderij 18 procent van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen veroorzaakt. Dat is meer dan het aandeel van alle (vracht)auto's, vliegtuigen en motorvoertuigen samen!

Hoe kan die bijdrage zo groot zijn?

Om te beginnen worden bij de ontginning van nieuwe landbouwgronden voor vee en veevoer grote hoeveelheden bos gekapt of platgebrand. Veel vastgelegd CO₂ komt zo in de lucht terecht. Daarnaast vreet de veehouderij energie. Tachtig procent van het energiegebruik voor vleesproductie is terug te voeren op het veevoer. Het proces waarbij dieren veevoer omzetten in vlees is erg inefficiënt. Voor de productie van 1 kilo vlees is gemiddeld 5 kilo veevoer nodig. Bovendien komt bij de vertering en uit de mest een grote hoeveelheid methaan en lachgas vrij. Deze gassen dragen veel sterker bij aan het broeikaseffect dan CO₂. Methaan houdt 23 keer beter warmte vast dan CO₂, voor lachgas is dit zelfs 296 keer.

Wanneer de verdere verwerking en het benodigde transport zou worden meegerekend, ligt het aandeel van de vleessector zelfs nog hoger. Ook in het kader van de strijd tegen klimaatverandering is vermindering van de vleesproductie en -consumptie dus zeer wenselijk.

FOTO: GREENPEACE/JULIO PANTOJA

de regio liggende akkers en weilanden afgevoerd kan worden. Het ligt voor de hand dat veehouders en akkerbouwers onderling afspraken aangaan om deze regionale kringloop te realiseren.

Tenslotte zal de beoogde omschakeling de aanzienlijke uitstoot van broeikasgassen door de veehouderij in Nederland met eenderde terugdringen¹⁴. Dit vormt een belangrijke bijdrage om de breed gedragen ambities met het klimaatbeleid te kunnen realiseren.

Dierenwelzijn, onderdeel van gezonde bedrijfsvoering

Voor het houden van landbouwhuisdieren gelden sinds 1998 de zogeheten Vijf Vrijheden als uitgangsmateriaal voor de wetgeving op Europees niveau¹⁵. Dit houdt in dat de dieren gevrijwaard dienen te blijven van:

1. Dorst, honger en ondervoeding
2. Fysiek en fysiologisch ongerief
3. Pijn, verwondingen en ziektes
4. Beperkingen om normaal gedrag te kunnen uitvoeren
5. Angst en chronische stress

De minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit stelde in 2003 in de beleidsnota Dierenwelzijn dat nog onvoldoende aan deze punten wordt voldaan¹⁶. Dit is feitelijk pas mogelijk als gekozen wordt voor een krimp van de veestapel, gecombineerd met een omslag naar kwaliteitsproductie. Varkens, kippen en koeien verkrijgen zo ruimte en vrije uitloop. Dieren kunnen dan hun natuurlijk gedrag ontwikkelen, de buitenlucht en het weer ervaren, wroeten in de grond. De stressfactoren zullen hierdoor aanzienlijk verminderen, waardoor van het kappen van snabels en het couperen van staarten en oren kan worden afgezien. Fokprogramma's voor vee kunnen meer worden gericht op het ontwikkelen van gezonde rassen. Dit komt dan in plaats van de eenzijdige inzet op vleesproductie, zoals bij de 'plofkippen' Anja, Manja en Tanja. Het begrenzen van de transportduur is nodig om dierenleed te voorkomen. Ook het verhakselen van haantjeskuikentjes en het castreren van biggetjes past niet binnen het naleven van de Vijf Vrijheden van het dier.

In Zweden, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk heeft de overheid al concrete stappen gezet die het dierenwelzijn wettelijk verbeteren. Zo zijn in deze landen de in Nederland nog gangbare stallen voor varkens (krap, met roosters en betonnen vloeren) inmiddels verboden en is veel vrije uitloop gerealiseerd. Goed voorbeeld doet goed volgen!

De kippenmoord

Onderstaande fragmenten zijn afkomstig uit het artikel 'Bio-industrie: het korte leven van Anja, Manja en Tanja. De kippenmoord.' geschreven door Gerard van Westerloo. Het werd december 2006 gepubliceerd in M, het maandblad van NRC Handelsblad.

FOTO: BART NIEUWHUJIS

Vrijdag 29 september

(...) Jan draait zijn zoveelste halfzware van Nelle. Hij heeft, zegt hij, wel kuikens gekweekt waarvan zeven procent de afhaaldatum niet levend haalde. Gemiddeld komt hij uit op vier procent voortijdige dooien. Je hebt er kuikens bij, zegt hij, die lopen op je af, springen omhoog en vallen dood neer op hun rug. Altijd op hun rug. Maar dat heb je bij mensen ook, dat ze pats, boem in één keer weg zijn. Het gaat altijd om de wat zwaardere beesten, de doodgroeiers. Hun hartje kan het groeitempo niet aan. Als hij veel doodgroeiers heeft zet hij de stal wat donkerder. Dan gaan ze eerder rusten en dan groeien ze minder hard. Een paar doodgroeiers moet je er altijd wel tussen hebben. Die wijzen op een goed gemiddelde. Het zijn, zegt de kippenboer, natuurlijk geen normale beesten. 'Als je ze buiten in een regenbuitje zet, blijft er niet veel van ze over.' (...)

Woensdag 1 november

(...) Anja, Manja en Tanja hebben, in de dagen dat ze bij hem waren, elk voor 72 eurocent aan voer opgeschrokt. Ook hebben ze voor 11 cent water gedronken, elektra verbruikt en inentingen gekregen.

Toen hij ze als vleeskuikentje in Groenlo kocht, moest hij 28,5 eurocent voor ze neertellen. En toen hij ze als vleeskip naar Dedemsvaart liet gaan, leverden ze hem, BTW inclusief, honderdveertig eurocent op. Hij telt op, trekt af, houdt rekening met rente en diverse posten diversen. Hij mag blij zijn, zegt hij, als hij aan Anja, Manja en Tanja een kwartje per stuk over zal houden. Nog zes dagen. En dan komen er 21.000 verse eendagskuikentjes naar zijn stal in Dirksland. (...)

Varkenshouder Lowie Kersten: 'Als het met minder varkens kan, doe ik dat veel liever'

Lowie en Jeanette Kersten runnen een varkensbedrijf met zeugen, biggen en vleesvarkens in het Limburgse Panningen. Het is een intensief bedrijf, maar wel een waarbij de grenzen van de mogelijkheden in positieve zin zijn opgezocht.

Om te beginnen kan iedereen het bedrijf van Kersten binnenlopen om de varkens – zeugen, biggetjes en een beer – te bekijken. Vanachter glas, dat wel. Want sinds de varkenspest zijn strenge regels van kracht om overdracht van ziektes te voorkomen. Verder zijn de stallen van de modernste technieken voorzien om ammoniak en fijnstof af te vangen. De dieren hebben naar begrippen van de intensieve veehouderij veel ruimte, en de jonge beertjes worden niet gecasteerd. Nog iets valt op: diverse zeugen en biggen hebben niet de gebruikelijke roze kleur, maar zijn zwart gevlekt. Kruisingen van enkele zeldzame Engelse rassen. De Kerstens fokken ze voor een bijzonder project dat zij met vier andere varkensboeren zijn aangegaan: 'Livar' – dat staat voor Limburgs Varken. Hiermee bedienen zij de tophoreca van een 'ander' stukje vlees – vetter en volgens fijnproevers smakelijker.

Overschakelen naar een duurzamer bedrijf is heel wat minder eenvoudig dan iedereen denkt, vindt Lowie. 'Kijk, wij hebben bewust gekozen voor een nichemarkt. Van de 7500 biggen die we hebben op jaarbasis gaan er 6000 naar onze eigen vleesvarkenshouderij toe. Deze dieren zijn bestemd voor de baconmarkt in Engeland. De overige 1500 gaan naar Livar. Maar ja, als iedereen zich straks op die markt begeeft... En vergis je niet, met Livar zijn we nu acht jaar bezig. Het loopt steeds beter, en we gaan er zeker mee door, maar het heeft tot nu toe vooral veel geld gekost.'

Lowie waarschuwt Milieudefensie om de zwarte piet niet bij de boeren te leggen: 'Dan sta ik er niet achter. Wel als de veranderingen geleidelijk gaan en jullie het probleem van de markt erkennen. Ik denk dat het nog beter kan. Met nieuwe regels heb ik ook geen moeite, zolang ze maar niet van de ene dag op de andere worden afgedwongen, zoals we dat na de varkenspest hebben

FOTO: BRENDA POPPENIK

gezien. Want een boer die net miljoenen heeft geïnvesteerd in nieuwe stallen, is daar even later niet weer toe in staat.'

Er zijn meer beren op de weg die het volgens Kersten moeilijk maken om de sector te hervormen: 'De supermarkten vragen van ons een mager stukje vlees met een hoge voedselveiligheid en gezondheidsstatus. Daardoor zijn de huidige Nederlandse varkens eigenlijk niet geschikt om buiten rond te lopen. Dan hebben ze spek nodig om gezond te blijven. Dat is het beest z'n jas, z'n weerstand. En spek is juist wat de supermarkt niet wil. Ook is het een probleem dat mensen het biologische vlees niet kopen. Het is ze te duur. Enige jaren geleden schakelden veel boeren met overheidssubsidie om naar biologisch. Ze sloten meerjarige contracten met supermarkten over de afname. Vervolgens konden de supermarkten het biologische vlees niet kwijt. Hebben ze het hele zaakje opnieuw met overheidssubsidie weer af moeten bouwen. Tja, als het zo moet...'

Toch, als het rendabel zou zijn, staat Lowie niet afkerig tegenover een biologische varkenshouderij. 'Als het met minder varkens kan, doe ik dat veel liever. Maar we zijn natuurlijk geen idyllisch groepje, we doen dit werk voor ons inkomen.' In het andere uiterste, varkensflats en vestigingsgebieden voor intensieve veehouderij, ziet hij niets: 'Als je op zo'n industrieterrein zit, wat heb je dan eigenlijk nog met het platteland? Als die trend doorzet, helpen we het platteland om zeep. Dus laten we het gewoon afwisselend houden.'

De overheid moet volgens Lowie niet te snel met de subsidiepot klaarstaan in ruil voor wat aanpassingen. 'Zorg eerst en vooral dat een duurzamere veehouderij economisch rendabel wordt. Stimuleer nieuwe ontwikkelingen. Ga op zoek naar nieuwe afzetmarkten. Dan creëer je continuïteit voor de toekomst.'

Akkerbouwer Joop de Koeijer: 'Liberalisering heeft teelt van eigen veevoer genekt'

Joop de Koeijer heeft samen met zijn broer Peter een akkerbouwbedrijf van 110 hectare in het Zeeuwse Zonnemaire. Het bedrijf rendeert goed, mede doordat de broers zoveel mogelijk in eigen hand houden.

Ze sorteren zelf de aardappels, zorgen voor eigen zaaizaad en pootgoed en delen machines met andere boeren. De aardappels – het hoofdgewas – gaan naar een kleine afnemer in Rotterdam die er friet van maakt. Daarnaast telen zij onder meer Zeeuwse Vlegeltarwe, een milieuvriendelijk streekproduct dat een groep Zeeuwse agrariërs, bakkers en molenaars begin jaren negentig lanceerde in samenwerking met de Zeeuwse Milieufederatie. Behalve boer is Joop bestuurslid van de Nederlandse Akkerbouw Vakbond.

'Absurd' vindt hij het dat wij voor ons veevoer op grote schaal soja importeren uit landen als Brazilië. 'Tot halverwege de jaren tachtig verbouwden wij op een zesde van ons areaal peulvruchten. Veldbonen, voedererwten: prima veevoer. In totaal ging het in Nederland om 40.000 hectare. Genoeg voor de hele melkveestapel. Nu is dat nul. Onder druk van de Verenigde Staten en de multinationals die in zaaizaad en soja zitten, heeft Europa de markt geliberaliseerd en de bescherming van zijn eigen olie- en eiwithoudende zaden opgegeven. Gevolg: spotgoedkope invoer van onder andere soja. Daar kunnen wij niet tegenop concurreren. In plaats van erwten en bonen verbouwen we graan. Daarvan hebben we al te veel. Dus dat wordt gedumpt op de wereldmarkt, waardoor wij elders ongewild de markt verpesten...'

Gepikeerd vertelt Joop over een recent Wageningen rapport, waarin staat dat veevoer van Nederlandse peulvruchten vier keer zo duur zou worden. 'Ze gaan uit van een veel te hoge gemiddelde prijs die erwten en bonen zouden moeten opbrengen. Als wij er net zoveel voor krijgen als voor ons graan – het gewas met de laagste prijs – zijn we dik tevreden. Zelfs met minder neem ik genoeg, want peulvruchten binden stikstof uit de lucht en dat scheelt in het gebruik van kunstmest. Aangezien de productie van kunstmest

energie vreet, zouden we met de teelt ook nog een forse energiebesparing kunnen leveren'

Joop vindt dat de overheid terug moet naar een fatsoenlijke bescherming van de eigen landbouw: 'Er zijn strenge regels om te voorkomen dat onze arbeidsmarkt wordt overspoeld met goedkope arbeidskrachten. Maar als het gaat om onze landbouw zeggen we: gooi de grenzen maar open! Dat is kortzichtig.' Het vaakgehoorde argument dat de vrije markt de exportkansen van boeren uit arme landen vergroot, wijst hij van de hand: 'Er is geen boer ter wereld die exporteert. Dat doen handelaren, handelshuizen. Boeren produceren eerst en vooral voor de lokale of regionale voedselvoorziening. Ze hebben geen behoefte aan meer vrijhandel, maar aan overeenkomsten waarin stabiliteit en redelijke prijzen voor hun producten tot stand komen. Die sojaondernemingen zijn helemaal geen boerenbedrijven! Het is big business. Met slecht betaalde arbeidskrachten en milieuvriendelijke landbouwmethoden. We hebben in Europa nu weliswaar geen exportsubsidies meer en onze prijzen zijn zodanig verlaagd dat er nauwelijks verschil meer is met de wereldmarkt. Maar ondertussen houdt Europa zijn boeren in leven met directe inkomenssteun. Er wordt geen korrel minder graan om geproduceerd; het dumpen gaat gewoon door. Maar we hebben zogenaamd geliberaliseerd!'

Volgens Joop is er geen mooier bestaan dan op de boerderij. Kom bij hem niet aan met de opmerking dat er geen plaats meer is voor de landbouw in Nederland. 'Schandalig die mentaliteit. We hebben een vruchtbare bodem, mild klimaat en een overvloed aan zoet water... Dat wordt overal een schaars goed. Dan zijn we toch volkomen onverantwoord bezig door te zeggen: "schuif maar aan de kant, we halen ons voedsel en veevoer wel van elders". Want daar elders zullen ze hun grond straks zelf hard nodig hebben.'

FOTO: BRENDA POPPENIK

De weg naar kwaliteitsproductie

‘Maak een einde aan de bio-industrie. Ik verzoek u te kiezen voor een veehouderij zonder dierenleed, zonder milieuschade en zonder massale import van veevoersoja die ten koste van mensen en natuur in ontwikkelingslanden is geproduceerd. Ik onderteken het burgerinitiatief Stop Fout Vlees.’

Dit is de oproep waarmee 106.975 burgers de Tweede Kamer verzoeken om te kiezen voor een andere veehouderij. De massale steun voor het door Milieudefensie en JMA opgestarte burgerinitiatief laat zien dat er een breed draagvlak is in de samenleving voor doortastende maatregelen van de overheid.

Het is belangrijk de in vorige hoofdstukken gesignaleerde problemen op het vlak van dierenleed, milieuschade en nadelen voor ontwikkelingslanden in samenhang en bovendien gelijktijdig aan te pakken. Milieudefensie heeft daarom het Landbouw Economisch Instituut (LEI) verzocht om een aantal economische aspecten te verkennen die relevant zijn bij de beoogde omschakeling. Dit heeft geleid tot de vervaardiging van een tweetal studies:

- ‘Verkenning economische aspecten van een kleinere en meer extensieve veehouderij’;
- ‘Naar een kleinere en meer extensieve veehouderij. Een beschouwing over (on-)mogelijkheden, knelpunten en aanknopingspunten.’

Deze studies leveren een aantal waardevolle inzichten en keuzemogelijkheden op. Deze zijn benut voor de beleidsvoorstellen die u in deze notitie aantreft.

Het LEI toont aan dat een omschakeling naar een duurzame veehouderij in Nederland mogelijk is en dat dit de samenleving zowel kosten als baten oplevert. De baten zitten vooral in de winst voor milieukwaliteit en dierenwelzijn, gecombineerd met een toekomstperspectief voor de boeren. De maatschappelijke kosten van de veehouderij (kosten die niet door de sector worden gedragen zoals milieuvervuiling en ontbossing voor veevoerproductie) nemen af. Er zijn ook minder tastbare maar minstens zo belangrijke baten zoals meer maatschappelijke waardering voor de sector, meer dieren in de wei en een leefbaar platteland. Een dier- en milieuvriendelijke veehouderij vergt ook forse investeringen. Zowel voor de omschakeling als door de hogere productiekosten. De samenleving die vraagt om een verantwoorde productie zal ook de kosten hiervoor moeten dragen. Voor de werkgelegenheid heeft de omschakeling verschillende effecten. In de primaire sector leidt deze uiteindelijk tot méér werkgelegenheid omdat de schaalvergroting zal afnemen en er meer arbeid nodig is voor kwaliteitsproductie. Maar door de afname van het productievolume zal een verlies aan werkgelegenheid ontstaan in de verwerkende industrie (zoals slachterijen en logistiek). Door de omschakeling geleidelijk te laten verlopen ontstaan meer mogelijkheden om de werkgelegenheidseffecten in de verwerkende sector op te vangen via natuurlijk verloop. Uiteraard horen veehouders die hun bedrijfsvoering willen verduurzamen of hun bedrijf willen beëindigen ondersteund te worden op financieel, bedrijfsmatig en sociaal gebied.

Het is aan de volksvertegenwoordiging om dit burgerinitiatief te honoreren met een daadkrachtige opstelling. Op korte termijn kunnen in eigen land maatregelen worden genomen. En er blijkt verrassend veel mogelijk te zijn! Daarnaast is het mogelijk om met andere vooruitstrevende landen binnen Europa een kopgroep te vormen, om zo bij te dragen aan een omslag op internationaal niveau.

Met onderstaande voorstellen kan het ingediende burgerinitiatief in de praktijk worden uitgevoerd.

Milieuheffing op vlees

De productie van vlees leidt tot aanzienlijke schade voor het milieu. In 2004 heeft de toenmalige staatssecretaris van VROM dat in een brief aan de Tweede Kamer onderstreept. De heer Van Geel stelde daarin: "Vlees is het meest milieubelastende onderdeel in het voedselpakket van de Nederlandse consument."¹⁷ De Nederlandse veehouderij veroorzaakt jaarlijks minimaal 1 tot 1,7 miljard euro aan kosten die op de maatschappij worden afgewenteld. Deze maatschappelijke kosten van de vleesproductie bestaan onder meer uit milieuvervuiling, ontbossing en de bijdrage aan klimaatverandering¹⁸. Bij ideale prijsvorming komen deze verborgen kosten niet meer voor en zijn ze doorberekend in prijs van het product. Deze internalisering van de maatschappelijke kosten is echter alleen effectief als dit internationaal wordt afgesproken. Zover is het helaas nog niet. In deze situatie is een generieke milieuheffing op vlees de meest passende maatregel. Het huidige regeerakkoord schept uitdrukkelijk mogelijkheden voor deze benadering. De milieuheffing op vlees houdt in dat alsnog

betaald wordt voor de afgewentelde kosten. Uitgaande van de minimale schatting van de afgewentelde kosten van 1 miljard euro en rekening houdend met de beoogde omslag van bulk naar kwaliteitsproductie kan een jaarlijkse opbrengst van 700 miljoen euro als reëel worden gezien. Aangezien de Nederlandse consumenten jaarlijks ruim 800 miljoen kilo vlees kopen zal de milieuheffing omgerekend zo'n 85 cent per kilo vlees bedragen. De consumptieve uitgaven stijgen hierdoor overigens met slechts 0,5 procent. Bijkomend voordeel van de milieuheffing op vlees is dat consumenten bewuster zullen inkopen en de milieuvriendelijke vleesvervangers financieel aantrekkelijker worden. De heffing op vlees geldt uiteraard óók voor de geïmporteerde productie uit het buitenland, om zo oneigenlijke concurrentie te voorkomen.

Kwaliteitstoelagen voor kwaliteitsproductie

Veehouders die omschakelen naar kwaliteitsproductie moeten voldoende ondersteund worden om een gezonde, toekomstgerichte bedrijfsvoering te kunnen realiseren. Voor een goede productiewijze verdienen zij een evenredige beloning. Een systeem van premies en heffingen fungeert hierbij als vliegwiel. De al genoemde genoemde milieuheffing met gerichte kwaliteits-

toeslagen sluit aan bij de bonus-malusbenadering in het onlangs door de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en ChristenUnie vastgestelde regeerakkoord: "Waar de mate van milieuvervuiling en milieubevordering onvoldoende in de marktprijzen tot uiting komt, zullen waar mogelijk positieve en/of negatieve financiële prikkels – heffingen, gedifferentieerde belastingen en (tijdelijke) subsidies – worden ingevoerd." ¹⁹

Voor de kwaliteitstoelagen moeten eenduidige criteria worden gehanteerd. Op milieugebied is het gebruik van maatschappelijk verantwoord veevoer een voorwaarde, evenals het regionaal afzetten van de meststoffen. Voor dierenwelzijn kan worden aangesloten bij de normen die de biologische veehouderij reeds hanteert.

Directe steun aan veehouders in de vorm van de kwaliteitstoelagen kent meer voordelen. Het systeem valt makkelijker op korte termijn te realiseren, vergeleken met het direct in de prijs doorberekenen van de maatschappelijke kosten. Daarnaast kunnen de kwaliteitstoelagen aan een maximum aantal dieren verbonden worden, waarmee onnodige schaalvergroting wordt voorkomen. Ook zijn de administratieve kosten beduidend minder en sluit het stelsel aan bij het Europese systeem van inkomenssteun. Het LEI toont aan dat de kwaliteitstoelagen op nationaal niveau, mits zorgvuldig uitgevoerd, wel degelijk passen binnen de internationale regelgeving²⁰.

Terug naar de grondgebonden landbouw

Op dit moment steekt de overheid veel geld en energie in dure herstructureringsoperaties. Veehouderijen worden verplaatst uit de meest kwetsbare gebieden naar zogenaamde landbouwontwikkelingsgebieden. Veel bedrijven grijpen deze mogelijkheid aan voor verdere schaalvergroting, waardoor het leefmilieu en het karakter van het platteland in deze gebieden wordt aangetast. Ook verstrekt de overheid subsidies om emissies terug te dringen (voor bijvoorbeeld ammoniakwassers). Dat is geheel in strijd met het principe 'de vervuiler betaalt'. Deze maatregelen lossen hooguit deelproblemen op, terwijl fundamentele problemen blijven voortbestaan of zelfs verergeren. Ammoniakwassers helpen niet om de overschotten van stikstof en fosfaat te verminderen en verminderen ook niet de afhankelijkheid van veevoer uit ontwikkelingslanden. Gezien de sociale en ecologische problemen die verbonden zijn aan de teelt van soja is er met dit soort maatregelen enkel sprake van 'end-of-the-pipe' oplossingen.

Het kompas moet worden omgezet. Geen steun meer aan verplaatsing van bedrijven naar sterk geconcentreerde landbouwontwikkelingsgebieden. Wel steun voor bedrijven die stappen zetten richting een op regionale schaal grondgebonden veehouderij. Zo kan de kringloop van voedingsstoffen beter functioneren: géén uitputting en rooibouw voor veevoer in Latijns-Amerika en géén dumping van mestoverschotten in Nederland. Bovendien zal een plafond ingesteld moeten worden voor het aantal dieren dat een bedrijf mag bezitten, zodat een verdere ontwikkeling van megabedrijven de pas wordt afgesneden. De structurele krimp van de vee-stapel kan vervolgens worden gerealiseerd door bestaande rechten gefaseerd uit te kopen, op een wijze die ook voor de betrokken boeren rechtvaardig uitpakt.

Het LEI heeft onderzocht hoeveel de veestapel moet krimpen om zowel het dierenwelzijn als de milieuprestaties van de veehouderij structureel te verbeteren. Het uitgangspunt hierbij is de overheidsdoelstelling voor vermindering van de ammoniakuitstoot uit het vierde Nationaal Milieubeleidsplan. Gecombineerd met de normen voor dierenwelzijn zoals die nu gelden voor de biologische veehouderij komt het LEI op een noodzakelijke krimp van de sector met 70 procent. De kosten van deze krimp en de gevolgen voor de werkgelegenheid zijn aanzienlijk. Om de veranderingsprocessen op een zorgvuldige wijze te kunnen laten verlopen is een fasering gewenst. In deze notitie gaan we daarom uit van een reductie van 50 procent van het aantal varkens en kippen in de eerste tien jaar van de transitie. Door de geleidelijke omschakeling kunnen de kosten van deze operatie worden verdeeld over een langere periode.

Duurzamer veevoer

Bij de teelt van soja in Latijns Amerika vinden uitwassen plaats zoals vernietiging van (beschermde) natuurgebieden en schending van mensenrechten. Deze soja komt ook massaal in Nederland terecht, waar het voornamelijk wordt gebruikt als veevoer. Nederland kan diverse instrumenten inzetten om de importen van deze soja te stoppen²¹. Dit geeft ook invulling aan de wens van zes Kamerfracties die in 2006 een motie van deze strekking hebben gesteund²².

Daarnaast zijn er mogelijkheden om met de kwaliteitstoelagen aanvullende verbeteringen te bereiken én het eenzijdige gebruik van gronden in ontwikkelingslanden te verminderen. Meer gebruik van ruwvoer en in Nederland of Europa geproduceerde voergewassen is hierbij belangrijk. Dit leidt tot minder vervuiling en

vergroot tevens de afzetkansen voor de Europese akkerbouw – waardoor er minder Europese akkerbouwgewassen op de wereldmarkt worden gedumpt. Sectoren waar soja moeilijker kan worden vervangen, zoals de pluimvee- en kalverhouderij, kunnen door de kwaliteitstoeslagen gebruik maken van soja die met respect voor mens en natuur is geproduceerd. Op dit moment is er op de Europese markt al soja beschikbaar afkomstig van duurzame gezinslandbouw in Brazilië.

Scherpere internationale eisen voor milieu en dierenwelzijn

“Als men de grenzen zonder meer openstelt voor goedkope importen uit het buitenland, dan betekent dit, dat men ook de agrarische productiemethoden en het bijbehorende groot-schalige en ééntonige landschap en normen en waarden met betrekking tot productie en verwerking importeert... Andere sectoren, met name de grondgebonden landbouw, zullen een zekere mate van grensbescherming en productiequota nodig blijven houden om aan de condities die de samenleving stelt te kunnen blijven voldoen.” (Commissie Veerman, 2001)

De huidige internationale handelsovereenkomsten binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en het beleid van de Europese Unie laten Nederland nauwelijks ruimte om eisen te stellen aan de

manier waarop in andere landen voedsel geproduceerd wordt voor de Nederlandse markt. Hierdoor ontstaat de situatie dat we omwille van het vergaand geliberaliseerde handelsverkeer producten op onze markt moeten toelaten waarvan de productiewijze niet aan onze kwaliteitseisen voldoet. Milieu en dierenwelzijn – en uiteindelijk de hele landbouw – zijn hier de dupe van. Want ongecorrigeerde vrijhandel veroorzaakt een race naar de bodem: er wordt dáár geproduceerd waar de minste regelgeving, controle en handhaving plaatsvindt.

Nederland en de Europese Unie moeten zich daarom inzetten voor een prioriteitsverschuiving binnen de WTO. Het recht van landen in Noord én Zuid om zich te beschermen tegen dumping en importen van op maatschappelijk onaanvaardbare wijze geproduceerde goederen moet erkend worden. De WTO heeft echter een slechte staat van dienst waar het gaat om recht doen aan duurzaamheid. Toch heeft de directeur-generaal van de WTO, Pascal Lamy, onlangs gezegd dat “de WTO klaar staat om haar bijdrage aan duurzame ontwikkeling te geven”²³. Lamy stelde verder dat alle maatschappelijke kosten doorberekend moeten worden, zodat de prijzen de echte schaarsteverhoudingen weergeven met het oog op duurzaamheid. Samen met andere vooruitstrevende landen binnen de Europese Unie kan Nederland zich inzetten om de WTO de daden bij deze woorden te laten voegen.

Kansen voor de toekomst!

We beseffen dat de door ons gewenste omschakeling van de veehouderij niet in één week gerealiseerd zal zijn. Toch is het verrassend hoeveel op korte termijn al wel in gang gezet kan worden, in overeenstemming met de mogelijkheden die (internationale) regels nu al bieden. Zorgvuldigheid vereist wel een gefaseerde aanpak. Zo zullen gedane investeringen deels afgeschreven moeten worden en zal de sector stapsgewijs veranderingen moeten kunnen doorvoeren. Met een gerichte aanpak is het haalbaar en betaalbaar om in 10 jaar grote resultaten te hebben geboekt met het verbeteren van milieukwaliteit en dierenwelzijn in Nederland. De hiervoor benodigde reductie van 50 procent van de veestapel kan gerealiseerd worden op een manier die het boerenbedrijf recht doet. Zoals het LEI heeft becijferd, zal in de decennia daarna het aantal boeren-

bedrijven toenemen ten opzichte van het scenario waarbij de door ons voorgestelde maatregelen worden nagelaten²⁴. Het is verheugend om vast te stellen dat een duurzame omschakeling van de Nederlandse veehouderij gecombineerd kan worden met een blijvend toekomstperspectief voor de boerenstand.

De Tweede Kamer heeft de mogelijkheid om bij de besluitvorming over dit burgerinitiatief de regering op te dragen de bovenstaande beleidsvoorstellen uit te werken. Geef boeren, burgers én buitenlui de kans trots te zijn op de Nederlandse veehouderij!

Noten

- 1 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 2 Productschappen Vee, Vlees en Eieren, 2006
- 3 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 4 Milieuloket, 2007
- 5 Milieu- en Natuurplanbureau, 2006b
- 6 Wageningen Universiteit en Researchcentrum, 2006; Milieu- en Natuurplanbureau, 2006b
- 7 Landbouw Economisch Instituut, 2006a
- 8 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 9 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 10 Landbouw Economisch Instituut, 2007b
- 11 Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek, 2006; Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit, 2004; Rathenau Instituut, 2001a
- 12 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 13 Rathenau Instituut, 2001b
- 14 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 15 Agra-Europe, 1998
- 16 Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit, 2003
- 17 Antwoord van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer over subsidiëring van de Nederlandse Vegetariërsbond op vragen van de leden De Krom en Oplaat (beiden VVD) aan de minister. (Ingezonden 10 september 2004); Kamervragen met antwoord 2004-2005, nr 122
- 18 Landbouw Economisch Instituut, 2007a
- 19 CDA, PvdA en ChristenUnie, Coalitieakkoord, 2007
- 20 Landbouw Economisch Instituut, 2007b
- 21 AIDEnvironment, 2005
- 22 motie-Koser Kaya c.s. over bestrijding van handel in soja uit bepaalde gebieden (30800-V, nr. 35)
- 23 Toespraak voor UNEP forum te Nairobi op 5 februari 2007
- 24 Landbouw Economisch Instituut, 2007a

kader pagina 7

'Schade aan de Nederlandse biodiversiteit'

- 1 Wageningen Universiteit en Researchcentrum, 2006

kader pagina 8

'De lange schaduw van de intensieve veehouderij'

- 1 Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2004; Milieu- en Natuurplanbureau, 2006a
- 2 Landbouw Economisch Instituut, 2006b
- 3 ISTA Mielke GmbH, 2005
- 4 Naar Landbouw Economisch Instituut, 2006b
- 5 Persbericht van de Braziliaanse overheid, 26 augustus 2005 [www.brazilsf.org/brazil_press7.htm]
- 6 Landbouw Economisch Instituut, 2006b
- 7 Morton et al, 2006
- 8 Comissão Pastoral da Terra, Goiania, 2003-2005

Bronnen

- Agra-Europe**, 1998. No 1805, 4 juli 1998
- AIDEnvironment**, 2005. License to operate? Een analyse van mogelijkheden voor nieuw overheidsbeleid ten behoeve van de verduurzaming van de sectoren soja en palmolie
- Comissão Pastoral da Terra, Goiania**, 2003-2005.
Conflitos no Campo 2002, 2003, 2004,
- Landbouw Economisch Instituut**, 2006a. Agri-Monitor, juni 2006
- Landbouw Economisch Instituut**, 2006b. Sojahandel- en ketenrelaties - Sojaketens in Brazilië, Argentinië en Nederland
- Landbouw Economisch Instituut**, 2007a.
Verkenning economische aspecten van een kleinere en meer extensieve veehouderij
- Landbouw Economisch Instituut**, 2007b. Naar een kleinere en meer extensieve veehouderij. Een beschouwing over (on-)mogelijkheden, knelpunten en aanknopingspunten
- Milieuloket**, 2007. www.milieuloket.nl, onderdeel Vermesting.
Bezocht op 29 januari 2007
- Milieu- en Natuurplanbureau**, 2006a.
Cross-roads of Planet Earth's Life – Exploring means to meet the 2010 biodiversity target
- Milieu- en Natuurplanbureau**, 2006b. Milieubalans 2006
- Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit**, 2004.
Debat Toekomst Intensieve Veehouderij
- Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit**, 2003.
Beleidsnota Dierenwelzijn
- Morton et al**, 2006. Cropland expansion changes deforestation dynamics in the southern Brazilian Amazon. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS) vol . 103. no. 39 p. 14637-14641. DOI 0606377103.
- Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek**, 2006. Publieke opinie over de bio-industrie – in opdracht van Milieudefensie
- ISTA Mielke GmbH**, 2005. Oil World Annual
- Productschappen Vee**, Vlees en Eieren, 2006.
Vee, Vlees en Eieren in Nederland 2006
- Rathenau Instituut**, 2001a.
Hoe oordelen we over de veehouderij?
- Rathenau Instituut**, 2001b. De economie van veehouderij in Nederland - Twintig gesprekken over feiten en meningen
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu**, 2004.
Spoorzoeken naar de invloed van Nederlanders op de mondiale biodiversiteit
- Wageningen Universiteit en Researchcentrum**, 2006.
Landbouw en milieu in transitie

Colofon

Tekst

Wouter van Eck
Michiel van Geelen
René Houkema

Interviews & eindredactie

Jim Klingers

Vormgeving

Eric Mels, Hoorn

Foto omslag

David Trood/Hollandse Hoogte

© **Milieudefensie –**
Friends of the Earth Nederland, Amsterdam,
maart 2007

Campagne Landbouw en Voedsel

Postbus 19199
1000 GD Amsterdam
servicelijn: 020 6262 620

e-mail: service@milieudefensie.nl
www.milieudefensie.nl/landbouw

